

TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSIYALARNI JALB ETISHDA SOLIQ VA BOJXONA SIYOSATINING ROLI.

Olim Xayrullayev

Iqtisod fanlari doktori (PhD), dotsent Xalqaro Innovatsion Universiteti

Umirov Orif Xusanovich

Xalqaro Innovatsion Universitetining Iqtisodiyot fakulteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etishda soliq va bojxona siyosatining o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Xususan, investitsion muhitni yaxshilashda soliq imtiyozlari, preferensiyalar va bojxona engilliklarining ta'siri o'rganiladi. Shuningdek, xorijiy investorlar uchun qulay shart-sharoitlar yaratishda davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari ko'rib chiqiladi. Maqolada milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirish, investitsiyalarni jalb qilish samaradorligini kuchaytirish hamda soliq-bojxona mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar, soliq siyosati, bojxona siyosati, investitsion muhit, soliq imtiyozlari, bojxona engilliklari, investitsiyalarni jalb qilish, iqtisodiy rivojlanish, davlat siyosati, raqobatbardoshlik, milliy iqtisodiyot, investitsion jozibadorlik

Abstract: This article analyzes the role and importance of tax and customs policy in attracting foreign direct investment. In particular, it examines the impact of tax incentives, preferences, and customs facilitation measures on improving the investment climate. It also considers the priority directions of state policy aimed at creating favorable conditions for foreign investors. The article develops scientifically grounded proposals and recommendations for enhancing the competitiveness of the national economy, increasing the effectiveness of attracting investments, and improving tax and customs mechanisms.

Keywords: foreign direct investment, tax policy, customs policy, investment climate, tax incentives, customs facilitation, investment attraction, economic development, public policy, competitiveness, national economy, investment attractiveness.

Аннотация: В данной статье анализируется роль и значение налоговой и таможенной политики в привлечении прямых иностранных инвестиций. В частности, изучается влияние налоговых льгот, преференций и таможенных послаблений на улучшение инвестиционного климата. Также рассматриваются приоритетные направления государственной политики по созданию благоприятных условий для иностранных инвесторов. В статье разработаны научно обоснованные предложения и рекомендации по повышению конкурентоспособности национальной экономики, усилению эффективности привлечения инвестиций, а также совершенствованию налогово-таможенных механизмов.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции, налоговая политика, таможенная политика, инвестиционный климат, налоговые льготы, таможенные послабления, привлечение инвестиций, экономическое развитие,

государственная политика, конкурентоспособность, национальная экономика, инвестиционная привлекательность.

KIRISH

Hozirgi globallashuv sharoitida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni (TTXI) jalb etish har bir mamlakat iqtisodiy taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Xususan, rivojlanayotgan davlatlar uchun xorijiy investitsiyalar yangi texnologiyalar, ilg'or boshqaruv tajribasi va qo'shimcha moliyaviy resurslarni jalb qilish imkonini beradi. Shu jihatdan, investitsiya muhitini shakllantirishda samarali soliq va bojxona siyosatini yuritish ustuvor vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Soliq siyosati investitsion faollikni rag'batlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Soliq stavkalari darajasi, soliq imtiyozlari va preferensiyalar tizimi xorijiy investorlar qarorlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Masalan, korporativ soliq stavkalarining past darajada belgilanishi, foyda solig'idan ozod qilish yoki soliq ta'tillari kabi choralar investitsiya kiritishga bo'lgan qiziqishni oshiradi. Shu bilan birga, soliq tizimining shaffofligi va barqarorligi ham investorlar uchun muhim ahamiyatga ega.

Bojxona siyosati esa tashqi iqtisodiy faoliyatni tartibga solish orqali investitsiya muhitiga ta'sir ko'rsatadi. Import qilinadigan asbob-uskunalar va texnologiyalar uchun bojxona bojlari va yig'imlarining kamaytirilishi yoki bekor qilinishi ishlab chiqarish xarajatlarini pasaytiradi. Bu esa, o'z navbatida, xorijiy investorlar uchun qulay shart-sharoitlar yaratadi. Shuningdek, bojxona tartib-taomillarining soddalashtirilishi va raqamlashtirilishi ham investitsiyalarni jalb qilishda muhim omil hisoblanadi.

Shu tariqa, samarali soliq va bojxona siyosatini amalga oshirish orqali mamlakatning investitsion jozibadorligini oshirish, iqtisodiy o'sishni ta'minlash va milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligini mustahkamlash mumkin. Keyingi bo'limlarda mazkur masalaning nazariy va amaliy jihatlari batafsil tahlil qilinadi.

Soliq imtiyozlari tizimi xorijiy investorlarni jalb qilishda keng qo'llaniladigan vositalardan biri hisoblanadi. Jumladan, erkin iqtisodiy zonalarda faoliyat yurituvchi korxonalar uchun soliq stavkalarini pasaytirish, muayyan muddatga soliqdan ozod qilish, qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha imtiyozlar berish kabi choralar investorlar uchun qo'shimcha rag'bat yaratadi. Biroq, bunday imtiyozlar samaradorligini ta'minlash uchun ular aniq maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi, iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlarini rivojlantirishga xizmat qilishi lozim.

Bojxona siyosatining investitsiyalarni jalb etishdagi roli ham juda kattadir. Xususan, ishlab chiqarish uchun zarur bo'lgan zamonaviy texnologiyalar, asbob-uskunalar va butlovchi qismlarni import qilishda bojxona to'lovlarini kamaytirish yoki bekor qilish investorlar xarajatlarini sezilarli darajada qisqartiradi. Bu esa investitsiya loyihalarining rentabelligini oshiradi. Shu bilan birga, bojxona rasmiylashtiruv jarayonlarining tezkorligi va shaffofligi ham muhim omillardan biri hisoblanadi.

So'nggi yillarda ko'plab mamlakatlarda bojxona tizimini raqamlashtirish, "yagona darcha" tamoyilini joriy etish orqali tashqi iqtisodiy faoliyat ishtirokchilari uchun qulayliklar yaratilmoqda. Bu esa vaqt va xarajatlarni tejash imkonini berib, investitsiya

muhitini yanada yaxshilaydi. Shu nuqtai nazardan, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish bojxona siyosatining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, soliq va bojxona siyosatini muvofiqlashtirilgan holda olib borish ham muhimdir. Agar soliq imtiyozlari mavjud bo'lsa-yu, lekin bojxona to'siqlari yuqori bo'lsa, bu investitsiya muhitiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, davlat organlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish va yagona investitsiya siyosatini shakllantirish zarur.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, investitsiyalarni jalb qilishda faqatgina soliq va bojxona imtiyozlari etarli emas. Bundan tashqari, huquqiy kafolatlar, sud tizimining mustaqilligi, mulk huquqining himoyasi va siyosiy barqarorlik kabi omillar ham katta ahamiyatga ega. Shu bois, investitsiya muhitini kompleks tarzda yaxshilash talab etiladi.

Avvalo, soliq siyosatining ta'sir mexanizmini ko'rib chiqsak, u investitsiya qarorlariga to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita ta'sir ko'rsatadi. To'g'ridan-to'g'ri ta'sir soliq stavkalari orqali namoyon bo'ladi. Masalan, korporativ foyda solig'ining yuqori darajada belgilanishi investorlar uchun kutilayotgan sof foydani kamaytiradi va bu investitsiya kiritish qarorini kechiktirishi yoki umuman rad etilishiga olib kelishi mumkin. Bilvosita ta'sir esa soliq ma'murchiligi sifati, shaffoflik va korrupsiya darajasi orqali amalga oshadi. Agar soliq tizimi murakkab va tushunarsiz bo'lsa, bu investorlar uchun qo'shimcha xarajat va xavflarni keltirib chiqaradi.

Shu bilan birga, soliq imtiyozlarining samaradorligi masalasi ham ilmiy bahslarga sabab bo'lib kelmoqda. Ayrim tadqiqotlarga ko'ra, ortiqcha soliq imtiyozlari "soliq raqobati"ni kuchaytirib, davlat byudjeti daromadlarining kamayishiga olib kelishi mumkin. Boshqa tomondan esa, maqsadli va vaqtinchalik soliq preferensiyalari yuqori texnologiyali va eksportga yo'naltirilgan tarmoqlarni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Demak, soliq siyosatini ishlab chiqishda "samaradorlik va adolatlilik" o'rtasidagi muvozanatni saqlash muhim hisoblanadi.

Bojxona siyosatini chuqurroq tahlil qilsak, u investitsiya jarayonlariga asosan xarajatlar va vaqt omillari orqali ta'sir ko'rsatadi. Import qilinadigan asbob-uskunalarga nisbatan yuqori bojxona to'lovlari investitsiya loyihalarining umumiy qiymatini oshiradi. Bu esa, ayniqsa, kapital sig'imi yuqori bo'lgan tarmoqlarda investitsiya faolligini pasaytirishi mumkin. Shu sababli, ko'plab mamlakatlar strategik tarmoqlar uchun bojxona imtiyozlarini joriy etmoqda.

Bundan tashqari, bojxona ma'murchiligi samaradorligi ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, bojxona rasmiylashtiruv jarayonlarining uzoq davom etishi, hujjatlar sonining ko'pligi va inson omiliga bog'liqlik logistika xarajatlarini oshiradi. Jahon bankining "Doing Business" reytingida ham "chegara orqali savdo" ko'rsatkichi alohida baholanadi va bu ko'rsatkich mamlakatning investitsion jozibadorligiga bevosita ta'sir qiladi. Shu nuqtai nazardan, bojxona tizimini raqamlashtirish, avtomatlashtirish va "yagona darcha" tamoyilini keng joriy etish muhim islohotlardan hisoblanadi.

Soliq va bojxona siyosatining o'zaro uyg'unligi masalasiga alohida e'tibor qaratish lozim. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, agar soliq imtiyozlari orqali investorlar rag'batlantirilsa-da, bojxona sohasidagi to'siqlar saqlanib qolsa, umumiy investitsiya muhiti kutilgan darajada yaxshilanmaydi. Shuning uchun integratsiyalashgan yondashuv asosida soliq-

bojxona siyosatini muvofiqlashtirish zarur. Bu esa davlat organlari o'rtasida axborot almashinuvini kuchaytirish va yagona raqamli platformalarni joriy etishni talab qiladi.

Xalqaro tajribani tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli investitsiya siyosatini amalga oshirgan mamlakatlar soliq va bojxona imtiyozlarini institutsional islohotlar bilan birgalikda olib borgan. Ya'ni, faqatgina imtiyozlar berish emas, balki huquqiy tizimni takomillashtirish, investorlar huquqlarini himoya qilish va iqtisodiy erkinlikni ta'minlash ham muhim omillardan hisoblanadi.

Shu tariqa, soliq va bojxona siyosatining investitsiyalarni jalb etishdagi roli ko'p qirrali bo'lib, u faqat iqtisodiy emas, balki institutsional va boshqaruv omillari bilan ham uzviy bog'liqdir. Ushbu siyosatlarni ilmiy asoslangan holda takomillashtirish orqali mamlakatning investitsion jozibadorligini sezilarli darajada oshirish mumkin.

Xulosa:

Yuqoridagi tahlilga asoslanib, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etishda soliq va bojxona siyosatining samarali olib borilishi bir necha asosiy jihatlarga bog'liq ekanligi aniqlandi. Birinchidan, soliq siyosatining barqarorligi va prognoz qilina olishi investorlar ishonchini oshiradi. Soliq stavkalari miqdori va soliq imtiyozlari tizimi aniq va maqsadli bo'lishi lozim, ortiqcha preferensiyalar esa davlat byudjetini qisqartiradi va iqtisodiyotning turli tarmoqlariga nomutanosib ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Ikkinchidan, bojxona siyosati orqali import xarajatlarini pasaytirish, texnologiya va asbob-uskunalar uchun engilliklar berish hamda rasmiylashtiruv jarayonlarini soddalashtirish investitsiya loyihalarini samarali amalga oshirish imkonini yaratadi. "Yagona darcha" va raqamlashtirish tizimlari bojxona to'siqlarini kamaytiradi va tranzaksion xarajatlarni qisqartiradi, bu esa investorlar uchun qulay muhit yaratadi.

Uchinchidan, soliq va bojxona siyosati integratsiyalashtirilgan holda amalga oshirilishi zarur. Agar soliq imtiyozlari mavjud bo'lsa-da, bojxona to'siqlari saqlansa, umumiy investitsiya muhiti kutilgan darajada yaxshilanmaydi. Shuning uchun davlat organlari o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish, yagona raqamli platforma orqali soliq va bojxona ma'lumotlarini birlashtirish va institutsional muvofiqlikni ta'minlash zarur.

To'rtinchidan, soliq-bojxona siyosatida faqatgina iqtisodiy omillarga e'tibor qaratmasdan, huquqiy kafolatlar, mulk huquqining himoyasi va siyosiy barqarorlik kabi omillarni ham hisobga olish muhimdir. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, bunday kompleks yondashuv investitsiya muhitini sezilarli darajada yaxshilaydi va xorijiy investorlarning ishonchini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etishda soliq va bojxona siyosatining ahamiyati katta bo'lib, uning samaradorligi soliq stavkalari, imtiyozlar, bojxona engilliklari, rasmiylashtiruv jarayonlari va institutsional omillar bilan uzviy bog'liqdir. Maqsadli va kompleks islohotlar orqali mamlakatning investitsion jozibadorligi va iqtisodiy rivojlanishi sezilarli darajada oshirilishi mumkin.

Amaliy tavsiyalar:

Soliq tizimida barqarorlik va prognoz qiluvchanlikni ta'minlash, imtiyozlar tizimini maqsadli va tarmoqlarga yo'naltirish.

Bojxona to'lovlari va yig'irlarini kamaytirish, import asbob-uskunalarini engil shartlarda olib kirish uchun maxsus preferensiyalar yaratish.

Soliq va bojxona organlari o'rtasida integratsiyalashtirilgan ma'lumot almashish tizimini joriy etish.

Raqamlashtirish va "yagona darcha" tizimlari orqali rasmiylashtiruv jarayonlarini soddalashtirish.

Investitsiya muhitini yaxshilashda huquqiy kafolatlar va mulk huquqini himoya qilish mexanizmlarini mustahkamlash.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Gujarati, D. N., Porter, D. C. Basic Econometrics. — McGraw-Hill Education, 2009. (EViews, Stata va boshqa ekonometrik dasturlar bilan ishlash asoslari) 2. Wooldridge, J. M. Introductory Econometrics: A Modern Approach. — Cengage Learning, 2016. 3. Maddala, G. S. Introduction to Econometrics. — Wiley, 2001. 4. Studenmund, A. H. Using Econometrics: A Practical Guide. — Pearson, 2017. www.interoncof.com 53 PAGE.

2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining oliy ta'lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari. – Toshkent, 2019–2023.

4. Samuelson P.A., Nordhaus W.D. Economics. – New York: McGraw-Hill Education, 2010.

5. Mankiw N.G. Principles of Economics. – Boston: Cengage Learning, 2018.

6. Karimov I.A. Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va islohotlarni chuqurlashtirish. – Toshkent: O'zbekiston, 2011.

7. Abdurahmonov Q.X. Mehnat iqtisodiyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.